

МИСТЕЦЬКА ОСВІТА: ТЕОРІЯ, ІСТОРІЯ, МЕТОДИКА

УДК 378 .22.091.02:7-51

*Ольга Щолокова,
м. Київ*

ПРОБЛЕМИ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ МАГІСТРІВ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

Проаналізовано різні аспекти фахового навчання магістрів у галузі мистецької освіти з урахуванням специфіки їх професійної діяльності, розкрито особливості їх музично-інструментальної підготовки.

Ключові слова: мистецька освіта, магістерська підготовка, фахове навчання.

Ступенева підготовка вчителів мистецьких дисциплін стала об'єктивною умовою розвитку вищої педагогічної освіти. Її впровадження дозволяє своєчасно реагувати на потреби навчальних закладів різних типів, на запити педагогічної науки і культури, збільшує права молоді на вибір індивідуального змісту та рівня фахової підготовки. Відповідно до цього виникає можливість співвідношення мистецької освіти України з європейськими вимогами, що забезпечує її інтеграцію у міжнародне наукове співтовариство.

Мистецька освіта на базі педагогічного університету включає два кваліфікаційних рівня: бакалавр і магістр. Порівняно новою сходинкою в цій структурі є магістратура. Визначені рівні поряд з такими засобами професійного навчання як кредитне планування та модульно-рейтингове оцінювання дають можливість окреслити як мінімум, так і максимум вимог до фахової підготовки студентів.

У зв'язку з цим увагу вітчизняних дослідників привертають питання професійної підготовки магістрів у галузі мистецької освіти. Розглядаючи магістратуру як першу наукову ступінь вищого освітньо-кваліфікаційного рівня, вони підкреслюють важливість формування професійної компетентності магістрів на

засадах загальнокультурних цінностей і гуманістичної спрямованості власної професійної діяльності, здатності до творчого самовираження в художньо-педагогічній інтерпретації творів мистецтва. При цьому особливо привабливою стає ідея інтеграції соціального замовлення та індивідуальної самореалізації у професійному навчанні. Взаємодія цих двох напрямів, на думку вчених, може бути зреалізована через набуття студентами ключових компетентностей у сукупності смислових орієнтацій, знань, умінь і досвіду.

Разом із тим, упровадження такої системи для мистецьких спеціальностей вимагає врахування специфіки мистецької діяльності, яка значною мірою залежить від послідовності формування відповідних практичних умінь і навичок. У даному випадку послідовність не обмежується лише просуванням у часі та збільшенням кількості знань, а пов'язана перш за все із якісними змінами суб'єкта діяльності. У зв'язку з цим структура педагогічного процесу на мистецьких факультетах повинна будуватись таким чином, щоб перехід від одного рівня навчання до іншого зумовлювався логікою фахової підготовки студентів.

Як відомо, кваліфікаційний рівень магістра розрахований на підготовку студентів до роботи асистента, викладача вищого навчального закладу, формування спеціальних умінь і знань, що забезпечують спроможність виконувати науково-дослідні, педагогічні та управлінські функції, пов'язані з об'єктом їх діяльності. Ми вважаємо, що в галузі мистецької освіти вона набуває інноваційного характеру, тому високого рівня викладання може досягти лише той педагог, який здатний до всебічного і об'єктивного осмислення музично-педагогічної дійсності, до її самостійної критичної оцінки та творчої реалізації власних ідей.

У зв'язку з цим важливого значення набуває застосування спеціального науково-методичного забезпечення, у розробці якого можна виділити два аспекти: концептуальний і структурно-змістовий.

Концептуальний аспект ґрунтується на ідеях культурологічного, аксіологічного та тезаурусних підходів, які представляють сукупність і послідовність засобів художньо-естетичного впливу. Їх сутність полягає в інтеграції дисциплін мистецької і культурологічної спрямованості, удосконаленні професійних умінь у галузі виконавської діяльності.

Структурно-змістовий аспект передбачає врахування нових педагогічних систем і технологій, які можуть стимулювати індивідуальний розвиток студентів, забезпечити їхнє творче та інтелектуальне зростання. Така підготовка здійснюється в процесі оволодіння освітніми нормативними дисциплінами гуманітарної і психолого-педагогічної спрямованості, які засвоюються на більш високому рівні теоретичних узагальнень, а також спецкурсами і практикумами, що рекомендуються студентам на альтернативній основі.

З урахуванням визначених аспектів у навчальний план студентів-магістрів мистецької освіти за напрямками «музика» і «хореографія» входять такі спеціалізовані дисципліни, як: «Педагогіка мистецтва», «Методологія і методика художньо-педагогічних досліджень», «Основи художньої творчості», «Художньо-педагогічна інтерпретація творів мистецтва», «Вибрані питання історії та теорії музики», «Методика викладання музичного інструмента (фортепіано, баяна, скрипки, бандури та ін.) у навчальних закладах різного типу». Сьогодні для студентів все більшої привабливості набувають і нові дисципліни, зокрема «Інструментальна імпровізація», «Пропедевтика композиції і аранжування», «Реклама і маркетинг у сфері культури».

Запропоновані дисципліни ми розглядаємо у трьох методологічних аспектах: як методологію наукового обґрунтування музично-педагогічної освіти; як методологію наукового розв'язання тієї або іншої проблеми педагогіки мистецтва, а також як сукупність методів музично-педагогічних досліджень. На нашу думку, викладачі мистецьких дисциплін, маючи такі професійно-орієнтовані методологічні знання і творчий досвід їх практичного застосування, отримують надійний орієнтир для аналізу й успішного вирішення різних професійних питань і проблем, для вироблення індивідуальної творчої позиції під час їх вивчення і розробки.

Проілюструємо ці положення на прикладі фахової підготовки педагога-музиканта. Робота за фаховими курсами та їх вивчення здійснюється так, щоб студенти магістратури опановували не тільки зміст, а й форми, методи, прийоми викладання в процесі власного учіння на аудиторних заняттях і під час асистентської практики у вищій школі. Саме на формування вмінь викладача вищої школи спрямовані програми для магістрів. Їх наскрізна

структура пов'язує в кожній темі зміст і адекватні методи його викладу, дозволяючи самостійно їх використовувати на семінарських і практичних заняттях. Крім того, практичні завдання курсових і державних екзаменів передбачають методичну розробку магістрантами однієї з форм роботи зі студентами. Методичний аспект цієї проблеми полягає в доборі та застосуванні розвивальних методик, які зумовлюють інтерес студентів, їх художній розвиток, можливість застосовувати свої знання та вміння в умовах різних форм занять.

Удосконалення професійної майстерності педагога-музиканта неможливе без самоаналізу, саморегуляції, самооцінки. Основною цих взаємопов'язаних процесів є рефлексія, природа і механізм якої досить своєрідно проявляється в різних видах музично-педагогічної діяльності. Педагогічна рефлексія спрямовується на особистість учня, на зміст і процес музичного навчання. Оволодіння професійною рефлексією на методологічному рівні і прямо, і опосередковано впливає на якість практичної роботи студентів-магістрантів.

Така методична підготовка дозволяє більш глибоко усвідомити діалектичний характер своєї професійної діяльності, здійснювати аргументований відбір методичних засобів, точніше виявляти ефективність, життєдіяльність тих чи інших навчальних програм, посібників та ін. У системі магістерської підготовки з'являється можливість вибудовувати індивідуальну освітню траєкторію кожного студента, спрямувати його на розкриття власних творчих здібностей.

Відповідно можна виділити деякі загальні принципи формування мистецької освіти на магістерському рівні: перехід від історико-логічного викладу навчальних дисциплін до логіко-системного; інтегрованість фундаментальних і методологічних знань; відбір фундаментальних і методичних положень; наступність між формуванням методологічних і базових методичних категорій і понять. При цьому завдання студентів полягає у творчій трансформації отриманих знань у практичну діяльність.

У магістратурі мистецького спрямування значна увага приділяється також виконавській майстерності студентів, тому обов'язковою формою роботи для студентів-інструменталістів і вокалістів є підготовка сольного концерту з виконанням музичних

творів за різними жанрами і стилями, а для хореографів – постановка танцювальних концертних номерів. Саме в цій діяльності найповніше проявляються уподобання, самостійність і творча ініціатива студентів, застосовуються евристичні, проблемні й пошукові методи навчання.

Необхідно зазначити, що в цьому напрямку роботи все більшої актуальності набуває формування досвіду інтерпретації творів мистецтва на основі стильового підходу, оскільки професійний статус магістрів передбачає не тільки власне володіння музичним інструментом на високому професійному рівні, а й уміння передавати ці знання своїм учням, що для багатьох студентів залишається досить складним завданням. Важливість його вирішення зумовлюється тим, що у світовій музичній культурі існують різні музичні стилі, які майбутньому педагогу необхідно не тільки знати та вербально інтерпретувати, а й постійно відтворювати у своєму виконанні.

Підкреслимо також, що в музично-педагогічній літературі поняття «стильність виконання» або «вірність стилю» розглядають як максимальне проникнення у стильову специфіку творів композитора, котре представляє концентрований зріз його художньої виразності. Таке виконання характеризується яскравим, вірним втіленням задуму композитора за допомогою необхідних виконавських засобів виразності. У цьому зв'язку доречно згадати думку Я. Мільштейна, який писав: «Розуміння індивідуальних стильових рис композитора – от що перш за все необхідне виконавцю. Кожний стиль музичного твору він має усвідомити, відчутти точно і глибоко в індивідуальному вигляді. Він повинен зрозуміти, що кожне стильове утворення має свої особливості, тільки йому притаманні певні форми й риси, і його не можна змішувати з іншими стилями довільно, за своїм бажанням» [1, с. 89].

Розуміння стилю як цілісної системи спрямовується почуттям виконавця, який заглиблюється в емоційний світ виконаної музики. Ці нові почуття стають зовсім іншими, пропущеними крізь інтелектуальну сферу, тобто вони виникають в результаті розуміння авторського стилю. Виконавську реалізацію стилю можна вважати творчим актом, в якому відтворюється власна форма смислового вираження твору. Певною мірою таке пізнання можна представити у вигляді спіралі, в процесі якого постійно

здійснюється взаємозбагачення емоційної, інтелектуальної та духовної сфер особистості. Разом із тим необхідно зауважити, що стильовий підхід найкраще реалізується тоді, коли викладач спрямовує роботу на розширення музичного тезаурусу студента.

Зазначимо також важливість глибокого ознайомлення магістрантів із кращими зразками музики ХХ ст., в якій із величезною силою проявились основні напрями розвитку сучасної художньої культури, а саме: естетика урбанізму – конструктивізму, монтажу, колажу; нова концепція часу, простору й руху; поєднання традицій і новацій, історії та сучасності, пошук діалогу між Заходом і Сходом; розвиток нової музичної мови і поліфонічного мислення; трансформація стилю й жанру, шлях до синтезу як символу епохи [2, с. 228-232].

Необхідно констатувати, що ХХ ст. є однією з найцікавіших епох в історії мистецтва. Вона характеризується повною відмовою від канонів мислення, постійними пошуками й експериментами в усіх галузях культури, формуванням нових світоглядних установок. Кожний із її видатних представників (І. Стравинський, П. Пікассо, С. Прокоф'єв, А. Шенберг, Ле Корбюзьє, М. Пруст, Ф. Кафка, Б. Брехт, Ч. Айвз, Б. Лятошинський, Л. Ревуцький, П. Клее) стали творцями нової системи художнього мислення, закони якої вступали у протиріччя з існуючими нормами і викликали або захоплення, або гостре протистояння.

Експериментальні випробування, що почались у 50-ті рр. минулого століття, характеризувалися пошуками нових ефектів сонористики, «тотальної організації» музичного матеріалу за принципом серійної техніки, народженням електронної музики, а засоби виразності, які спочатку виступали головною цінністю і метою, поступово перетворились на нові додаткові ресурси для створення художніх образів. Імпровізація як втілення свободи – ось нова ціннісна домінанта, яка пронизує творчість представників авангарду. Мистецтвознавці зазначають, що в цьому столітті так чи інакше проявились три основні тенденції: неоромантизм, неофольклоризм і неокласицизм.

Інструментальна музика відобразила ці процеси та нові тенденції ціннісного осмислення музичного буття. Нові переживання, які необхідно було передати композиторам у своїх творах, вимагали експресивної інтерпретації музичного часу і пошуків нових засобів виразності, адекватних новим ідеям і

думкам. Так, наприклад, фортепіано набуло нового тембрального колориту та звукового образу: поліфонії цілих гармонічних пластів у пошуках нової, безкінечної звукової тканини; народження гармонічної педалі, яка перетворила гармонію у протяжний фон; мікрорегістрівки, яка створила ілюзію регістрового контрасту і теситурних модуляцій; імітації різних тембрів; нового уявлення про ударність музичного інструмента. Складність осмислення цих нових музичних явищ зумовлена тим, що вони проявляються через суб'єктивне ставлення. Адже надзвичайно важко розібратися в музиці, яка виникла нещодавно, на яку не можна подивитися з позицій часової відстані.

Проте, вивчення музики цієї епохи стає життєвою необхідністю, вимагаючи усвідомлення нової ієрархії цінностей, нових способів існування музики. Шлях до її розуміння пролягає через проникнення у ціннісне осмислення нових авторських світів, які вражають своєю різноманітністю, оригінальністю поєднання старого й нового, примхливими конструкціями синергетичного поєднання традицій і новаторства.

Вивчення сучасного музичного репертуару вимагає від педагога-музиканта нових уявлень про можливості фортепіано як музичного інструмента, нового розуміння музичної форми, ритму, гри планів, кластерних звучань. Повноцінне музичне виконання фортепіанних творів сучасних композиторів стає можливим лише в тому випадку, якщо він прагне постійно розширювати свій музичний тезаурус, осмислювати й оцінювати всі явища, характерні для сучасного етапу розвитку музичного мистецтва

Таким чином, короткий аналіз музичного мистецтва ХХ ст. дозволяє визначити низку проблем, які постають перед музикантом-педагогом під час опанування сучасної музики. Насамперед, це необхідність формування нової системи цінностей, спрямованої на пошук культурного діалогу, здатність розуміти нову музичну семантику. Множинність авторських стилів, складність і різноманітність музичної мови, усвідомлення звукового образу з його інтерпретацією вертикалі й горизонталі, поліфонією тембрів, регістрів, змішенням жанрів вимагає від сучасного педагога-музиканта нового погляду на осягнення світу музики.

Відповідно можна виділити основні проблеми в музичному осягненні сучасної реальності: необхідність ціннісного осмислення

музичних і педагогічних процесів у контексті розвитку мистецтва ХХ ст.; усвідомлена потреба проникнення в авторську сім'юсферу, осягнення значущості авторських ідей, виявлення естетичних і етичних особливостей авторського художнього світу; постійне стимулювання як емоційної, так і інтелектуальної сфер у пошуках самостійних шляхів для набуття цілісної картини музичного світу; робота над розвитком поліфонічного та тембрового слуху в напрямку формування нового музичного мислення; набуття навичок інтонаційного і жанрово-стильового аналізу для осягнення еволюційно-синергетичного процесу саморозвитку музики; засвоєння принципів виконавського і педагогічного аналізу для створення виконавських і педагогічних моделей творів, що вивчаються і відбивають власну особистісно-ціннісну позицію; засвоєння методів аксіологічного аналізу; постійне розширення репертуарних меж.

Урахування цих особливостей дозволяє організувати цілісність і ефективність навчального процесу в його триєдиному завданні: забезпечити знаннями, навчити способам їх отримання і застосування, виховати творчу особистість, здатну до активної продуктивної діяльності у просторі сучасної художньої культури. Зазначимо також, що традиційне застосування індивідуальних форм навчання дозволяє постійно спостерігати за розвитком студентів, бачити їх досягнення і вади, вчасно коригувати рівень виконавської підготовки. Їх творчий розвиток відбувається не тільки в навчальному процесі, а й під час постійного спілкування з відомими митцями України, участі в різноманітних концертах і конкурсах.

Ще одним важливим аспектом фахового навчання студентів-магістрантів стає підготовка магістерської роботи, яка спрямовується на проведення наукових досліджень (творчих розробок) із проблем відповідної спеціалізації. Тематика магістерських робіт розробляється на відповідних кафедрах і затверджується на раді факультету, а її виконавцю призначається науковий керівник.

Треба зазначити, що виконання такої роботи для багатьох студентів виявляється надзвичайно складним завданням. Адже вона передбачає вміння визначити ідею дослідження, послідовно спланувати власну дослідницьку роботу, проаналізувати існуючий педагогічний досвід, визначити педагогічні умови та методи

організації науково-педагогічного експерименту з метою доведення висловленої гіпотези. У цьому аспекті підготовка магістерських робіт вимагає значної допомоги з боку викладачів кафедри. Вона стосується формування у студентів умінь самостійно опрацьовувати наукову літературу, узагальнювати основні теоретичні положення дослідження, здійснювати науковий пошук, бачити професійні проблеми та самостійно їх вирішувати.

Разом із тим, можна зазначити, що посилення уваги до магістерської підготовки студентів вже дало певні позитивні результати. Наприклад, представлені до захисту магістерські роботи в Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова з кожним роком стають кращими за своєю структурою, змістовністю і ґрунтовністю викладеного матеріалу.

Набутий за останні роки досвід підготовки студентів-магістрантів доводить, що вона є багатовимірною моделлю норм і вимог, які пред'являються фахівцям вищої кваліфікації. Звісно, шляхів поліпшення викладацької діяльності є багато. Важливо зацікавити ними студентів магістратури, сформувати в них уміння самостійно працювати над навчальним матеріалом і набувати професійної майстерності. Всі аспекти магістерської підготовки повинні вивчатись і удосконалюватись з позицій системного моніторингу з опорою на кращі вітчизняні та європейські традиції.

Список використаної літератури

1. Мильштейн Я.И. Вопросы теории и истории исполнительства / И.Я. Мильштейн. – М. : Советский композитор, 1983. – 266 с.
2. Щербакова А.И. Художественное пространство культуры: музыка и музыкальное образование / А.И. Щербакова. – М. : РГСУ, 2010. – 284 с.

Ольга Щолокова

ПРОБЛЕМЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ МАГИСТРОВ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Проанализированы различные аспекты специального обучения магистров в сфере художественного образования с учетом специфики профессиональной деятельности, раскрыты особенности их музыкально-инструментальной подготовки.

Ключевые слова: *художественное образование, магистерская подготовка, специальное обучение.*

PROBLEMS OF PROFESSIONAL PREPARATION OF FUTURE MASTER'S DEGREES OF ARTISTIC EDUCATION

The various aspects of Masters of Arts' professional training, taking into account specifics of their profession are analyzed. It is noted that Masters' training is designed for development of special skills and knowledge to ensure their ability to perform scientific and researching, pedagogical and administrative functions.

It is important to use a special scientific and methodological support; developing it the author identifies two aspects: conceptual, and structural and semantic. The principles of arts education at the postgraduate level: from the historical and logical presentation of subjects to the logical and systematic; integration of fundamental and methodological knowledge; selection of fundamental and methodological theses; continuity between the formation of methodological and methodical basic categories and concepts are emphasized.

The peculiarities of Master of Music's musical and instrumental training are revealed; formation of experience to interpret artworks on the basis of stylistic approach becomes more urgent. The importance to introduce Master students with the best examples of music of the twentieth century is indicated; music is characterized by complete rejection of the canons of thinking, constant searches and experiments in all areas of culture, the formation of new philosophical systems.

The author identifies a number of problems in musical comprehension of modern reality: the necessity of understanding the value of musical and pedagogical processes in the context of art development in the twentieth century; need to penetrate into the author's semiotic sphere, reveal aesthetic and ethical characteristics of the author's artistic world; discovering of independent ways to gain a holistic picture of the music world; formation of a new musical thinking, skills of intonational, and genre and stylistic analysis; mastering the principles of performing and pedagogical analysis to generate performing and pedagogical models of compositions that reflect personal and value position; mastering the methods of axiological analysis; the constant expansion of repertory limits.

The author stresses that consideration of these peculiarities allows organizing the integrity and effectiveness of the learning process in its triune task: to provide knowledge, teach the ways to receive and use them, educate a creative personality, able to act actively and productively in the field of modern culture.

Key words: *artistic education, master's degree preparation, professional studies.*

Одержано 08.10.2011 р.